

KEMÉNY KRISZTIÁN
HM HIM Hadtörténelmi Levéltár

Aetas 39. évf. 2024. 4. szám, 25–42.
ISSN 0237-7934
DOI 10.14232/aetas.2024.4.25-42
www.aetas.hu

Jó szerencse, semmi más?

A losonci rajtaütés (1849. március 24.)

ABSTRACT. *Good Fortune, Nothing Else? The Ambush at Losonc (24 March 1849)* The ambush at Losonc on 24 March 1849 was not one of the longer, larger scale, often debated engagements of the Hungarian Revolution of 1848–49. The skirmish between two groups of altogether fewer than 2000 soldiers lasted only about one or one and a half hours, and it ended with an undeniable victory for the Hungarian side. The size of the battle, however, was clearly outweighed by its significance: the commanders of the two opposing sides were quite preoccupied with the circumstances of the battle, as well as the conclusions that could be drawn from it. For this reason it is important to examine these events through contemporary sources, including the antecedents and consequences of the ambush.

Keywords: *Losonc (Lučenec), ambush, Lajos Beniczky, Károly Almásy, court martial*

A „lázadó város”: Losonc a reformkorban és a szabadságharc forгатagában

Losonc, a korabeli Nógrád vármegye losonci járásának székhelye elsősorban igen kedvező földrajzi adottságainak köszönhető felemelkedését. Az Ipoly folyó egyik jobb oldali mellék-
vize, a Tugár-patak (mely a várost is kettéosztotta), illetve az ebbe beleömlő Podracka-patak egyesülése mellett fekvő, erre az időszakra a Tugár faluval lényegében egybeolvadó település a Felvidék hegyvidéki területének, valamint az Alföld síkságának találkozásánál helyezkedett el. A mezővárost 1847-ben (Tugárral együtt) 4311 fő lakta, akiknek a zöme kézműves, illetve kereskedő volt. A nagy tömegeket vonzó hat országos, illetve csütörtöki kézművesei miatt csak a „Felvidék Debrecenének” nevezett település szépen gyarapodó lakói igyekeztek városukat is fejleszteni: az 1848-ra közel 400 lakó- és középülettel rendelkező helységben már szépen haladt az utcák lekövezése és az éjszakai közvilágítás kiépítése. A közeli savanyúvíz-forrásnál fürdőház épült, a meglévő malmok mellé létrehoztak egy börgyárat, míg a város belső területén a katolikus, a református és az evangélikus gyülekezet is rendelkezett önálló templommal és iskolával; az utóbbi két felekezet még líceummal, illetve algimnáziummal is. A város főterénél a polgármesteri hivatal és több fogadó mellett a Vigadó (Redut) épülete is ott magasodott, amely ideiglenesen befogadta a Kaszinót, a Takarékpénztárt és a helyi kisdedóvót.¹

1848 változásait a prosperáló város lakosai nagy lelkesedéssel fogadták. 1848. május 19–20-án választásokat tartottak, ahol a település élére Hinkó János polgármester került, helyettese Oroszi József lett, míg Ebecky Lőrinc a város főbírájává lépett elő; munkájukat 12

¹ A város 19. század első felében való kiépülésére összefoglalóan lásd: Fényes: *Magyarország geográfiai szótára*, III. 38–42. (Losonc); Bartha: *Losoncz*, 669–670.; Pálmány: *Losonc*, 61–64.

tanácsos és 43 képviselő segítette. Az új népképviselési országgyűlésen Losoncot a nagytekintélyű Kubinyi Ferenc képviselte. A városban megszerveződött a nemzetőrség, majd az események előrehaladtával a polgárság erejéhez mérten részt vett az önkéntes mozgó nemzetőrség, ezt követően pedig a honvédség felállításában.²

1849 elejére azonban megváltozott a helyzet. 1849. január 5-én a cs. kir. főszereg elfoglalta Pest-Budát, a magyar haderő pedig lényegében a Tisza vonalára húzódott vissza. Ezzel a két fél közötti területek – köztük Losonc városa is – a „senki földjévé” váltak, ahová mind a magyar, mind pedig a cs. kir. kormányzat sűrűn küldött rendeleteket, de elegendő fegyveres erőt egyik fél sem tudott biztosítani. Így Losonc vezetése is – jobb híján – „manőverezésre” kényszerült a város és a lakosok érdekében a két oldal között. 1849. január végétől azonban a cs. kir. fél mind jobban kiterjesztette ellenőrzését kelet felé, és a Nógrád vármegyébe kinevezett báró Majthényi László cs. kir. biztos Balassagyarmaton üttette fel székhelyét, ahonnan Losoncot is igyekezett irányítása alá vonni. Hinkó János polgármester a város vezetésével egyetértésben elküldte a követelt hódolati nyilatkozatot, beszédette az adót, és elküldte a kívánt élelmiszert, valamint a begyűjtött fegyvereket, megerősítette a városi rendőrséget, útlevel-ellenőrző bizottságot állíttatott fel, február 27-én pedig kitűzette a megkapott cs. kir. lobogókat a templomtornyokra. Ugyanakkor állandó cs. kir. helyőrség nem érkezett a helységbe, csak február 15-én vonult be ide ideiglenesen a Kassát kiűritő cs. kir. Schlik-hadtest elővéde, a Jacob von Parrot vezérőrnagy vezette cs. kir. dandár, amelyet a város minden szükséges élelmiszerral ellátott. A vezérőrnagy követelésére Losonc vezetése ígéretet tett jelentős mennyiségű bakancs, illetve csizma leszállítására is a cs. kir. katonaság számára, ám a cs. kir. dandár február 18-án elhagyta a települést.³

1849. február 26-án a Gömör és Kishont vármegyében lévő Murányváraljánál a helyi nemzetőrség szétverte a cs. kir. hadsereget támogató Szlovák Légiónak csapatait, ami a később befutó, további kedvező harctéri hírral együtt felbátorította a losonci polgárság elkötelezetten hazafias részét. Ez a csoport, élén többek között Újházy Lajos és Kemény Károly városi jegyzőkkel, Busbach Ádám vaskereskedővel, illetve Filó József csizmadiamesterrel, kapcsolatot tartott a 26 kilométerre lévő Rimaszombaton működő, igencsak aktív Szentmiklóssy Antal Gömör és Kishont vármegyei első alispánnal, aki több (hevesi, gömri, pesti) gerilla-csapat benyomulását is segítette Nógrád vármegyébe. A fellelkesült Busbach barátjával, Szathmáry Istvánnal egy kisebb népiünnepélyt szervezett március 15-e megünneplésére esti fáklyás körmenettel, illetve örömtűzzel a város főterén. Ám az események kissé másként alakultak. 1849. március 15-én este 8 órakor a város főterén lévő Sárkány fogadótól az ott lévő cigánybanda kíséretében indult el a fáklyásmenet a Rákóczi-induló hangjaira. A tömeg gyorsan szaporodott több mint 1000 főre, amelyben az emberek Kossuth Lajost, a hazát, a szabadságot, illetve a honvédsereget éltették. A vásártér felé menet azonban már felharsantak a „Vesszenek a hazaárulók!” kiáltások is, majd a szemlátomást engedély nélküli megmozdulást feloszlantni akaró Galambos László városi alkapitányt és embereit a sokaság közáporral kergette el. Ezt követően a menet a templomok felé vette az irányt, és 10 óra körül ismeretlen személyek előbb a református, majd a katolikus, végül az evangélikus templom tornyából is

---

² A város 1848-as eseményeire: Bartha: *Losoncz*, 670.; a helyi választásokra még Pálmány: *Losonc*, 65.

³ A katonai helyzetre: Hermann (szerk.): *1848–1849*, 256–257. A Losoncon történetekre lásd: Losonc város emlékiratát az 1849. március 15 – augusztus 8. közti eseményekről. Losonc, 1849. december 1. HL 1848-49. 17/218., HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Szíjjártó Sámuel, Losonc ügyésze valomása (Losonc, 1849. november 13.); Busbach: *Életem története*, II. 120–130.; Bartha: *Losoncz*, 670.

ledobták a fekete-sárga lobogót, és a Himnusz, valamint a Kossuth-nóta eljátszása közben kitűzték a magyar zászlót. Ezt követően a tömeg oszlásnak indult, de a vehemensebbek még elmentek a közeli Gácson lakó, de Losoncon is házzal rendelkező konzervatív, császárpárti főúr, gróf Forgách Sándor otthonához, és macskazene keretében az épület összes ablakát bedobálták. Az eseményekről értesülő Hinkó a felelősségre vonástól és az elfogatástól tartva lemondott tisztségéről, és Rimaszombatba távozott.⁴

A helyzetet Oroszi József helyettes polgármester igyekezett menteni, aki 1849. március 16-án újra kítűzette a cs. kir. lobogókat, majd vizsgálatot rendelt el az éjszaka történetek miatt, és ez ügyben a városba hívta a járási főszolgabíró, Ottlik Ákost. A közös „vizsgálat” eredményeként hivatalosan „sikerült” az erőszakos tetteket a Losonc körül portyázó, idegen gerillák nyakába varrni, akikhez a városból csak inasok, suhancok és mesterlegények csatlakoztak. Ilyen értelemben született meg Ottlik jelentése is március 17-én, amelyben igyekezett megnyugtani Majthényi cs. kir. biztost arról, hogy a településen helyreállt a rend, és a jövőre nézve hasonló kihágásoktól nem kell tartani. Ám a sors közbeszólt, és a jelentés már nem jutott el a címzetthez.⁵

Közben ugyanis Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú fő kormánybiztos 1849. március 16-án elrendelte a felső-magyarországi védsereg felállítását, amelynek a Felvidék keleti területeit kellett megvédenie a cs. kir. megszálló csapatoktól. Minden vármegyének lehetőleg egy körülbelül 500 fős védseregi osztályt kellett megszerveznie, s a helyhatóságnak kellett előteremtenie a fegyvert és az alapvető ruházatot. A Gömör és Kishont vármegyében a szervezéssel megbízott Szentmiklóssy alispánnak kapcsolatai révén tudomására jutott a Losoncon lévő, még a cs. kir. csapatok számára összeállított készlet. Ennek megszerzésére a fentebb már említett Újházy Lajos vezetésével egy 20–40 fős, védseregi szolgálatra ajánlkozó rimaszombati nemzetőrökből álló fegyveres csapatot küldött, amely szekereken március 17-én délután 1 óra körül érkezett meg Losoncra. Oroszi József helyettes polgármester ugyan váltig tiltakozott, de Újházy több városi tisztviselővel együtt elzáratta, majd a városi hajdúk tessék-lássék ellenkezését letörve a városháza raktárából 800 pár bakancsot és 100 pár csizmát az ott lévő fegyverekkel együtt szekerre rakatott, és a cs. kir. lobogók ismételt eltávolítása, valamint az előljáróság megfenyegetése után elvonult. A csapat magával vitte az ellenkező Ottlik főszolgabíró is a jelentésével együtt, akit utóbb Rimaszombatról Miskolcra vittek, hogy ott igazolja magát. A történet hatására Ebeczky Lőrinc főbíró is elhagyta a települést.⁶

Az eset után Oroszi József jobb híján jelentést tett Jankovich László Nógrád vármegyei első alispánnak, majd előkészülve a cs. kir. vizsgálat keretében büntetésül valószínűleg kirovandó hadisarcra, adót vetett ki a polgárságra. Losonc lakossága rossz előérzettel készült a cs. kir. csapatok hamarosan várható megjelenésére.⁷

⁴ Murányváraljára: Hermann: *1848–1849*, 290.; a losonci hazafiakra HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Szíjjártó idézett, valamint még Monczig Frigyes patkolókovács vallomása (utóbbi Rimaszombat, 1850. január 30.); a március 15-i losonci eseményekre a város emlékirata, illetve: Busbach: *Életem*, II. 131–134. Busbachra, Keményre és Újházyra még: Bona: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara*, név szerint.

⁵ Oroszi fellépésére és a vizsgálatra a város emlékirata, Ottlik jelentésére HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság, Ottlik Ákos Losoncon, 1849. március 17-én kelt jelentése, illetve az ahhoz csatolt, Kalondán, 1850. január 20-án kelt kísérei irat.

⁶ Szemere 1849. március 16-i rendeletére: MNL OL H2 OHB 1849: 3544. Közli: Szemere: *Politikai jellemrajzok*, 423–425. Az 1849. március 17-i eseményekre a város emlékirata, ill. HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Szíjjártó és Monczig vallomásai, valamint Bartha: *Losoncz*, 670.

⁷ Az 1849. március 17. utáni történésekre a város emlékirata, illetve Bartha: *Losoncz*, 670.

A cs. kir. oldal reakciója

A losonci 1849. március 15-i események fő kárvallottja, gróf Forgách Sándor személyesen tájékoztatta a történekről Majthényi cs. kir. biztost Balassagyarmaton, aki március 16-án jelentette az eseményeket Alfred zu Windisch-Grätz tábornagnak, a cs. kir. főszereg parancsnokának. E szerint Losoncon komoly lázongásra került sor 15-én este, egy körülbelül 300 fős tömeg a Rákóczi-induló hangjai mellett éltette Kossuthot és a szabadságot, a márciusi magyar sikereket, valamint kívánt halált Windisch-Grätz, illetve Josip Jellačić horvát bán és egyben cs. kir. tábornagy fejére, akik „járjanak úgy, mint Lamberg és Latour”;⁸ végül a templomtornyokból letépték és a földre dobták a cs. kir. lobogókat. Majthényi legalább egy gyalogzászlóaljot és egy lovasosztályt kért, hogy azok kíséretében bevonulhasson Losoncra az eset kivizsgálására, a vétkesek megbüntetésére, valamint a rend helyreállítására.⁹

A cs. kir. fővezér már 1849. március 17-én intézkedett: utasította a különítményével Besztercebányán tartózkodó gróf Almásy Károly ezredest, a cs. kir. 1. (Civalart) ulánuszred parancsnokát, hogy csapataival haladéktalanul vonuljon Losoncra. Ugyanide rendelte erősítésül a pesti cs. kir. helyőrségből Franz Zaitsek alezredes vezetésével a cs. kir. 13. (Wimpffen) sorjalogezred 1. zászlóalját és egy lövegszakasznyi röppentyűt (2 állvány), amely csapatoknak március 24-én kellett találkozniuk a „bűnös városban”. Miután Majthényi cs. kir. biztos befejezte a vizsgálatot, és helyreállították a rendet, a Zaitsek-különítménynek vissza kellett térnie Pestre, viszont Almásynak Losoncon maradván fel kellett számolnia a körzetben lévő gerillacsapatot, és szemmel kellett tartania a Miskolc irányából várható ellenséges osztagokat. A rendelkezésekről Windisch-Grätz tábornagy még aznap értesítette Majthényi cs. kir. biztost.¹⁰

A cs. kir. főparancsnok választása nem volt túlzottan szerencsés. Az akció irányítójaként kijelölt, ekkor ötvenkét éves Almásy Károly 1815-ben hadnagyként került a Civalart-ulánusokhoz, és végig itt szolgálva 1845-ben lett ezredes. Noha szinte egész életét katonaruhában töltötte, kiemelkedő tettek nem fűződtek a nevéhez, és 1848–1849 folyamán sem sikerült komoly sikereket elérnie. 1849 januárjában Vác város katonai parancsnoka volt, ahonnan február végén Windisch-Grätz tábornagy utasítására különítményével előbb Balassagyarmatra, majd március elején Besztercebányára lett rendelve a térség biztosítására, illetve a helyi gerillatevékenység felszámolására, különösebb siker nélkül. Alárendeltségébe ekkor saját ezredének törzse, illetve az ezredesi osztály 2. százada, valamint a cs. kir. 21. (Paumgarten) sorjalogezred 1. Landwehr zászlóaljának 3. osztálya (5-6. század) tartozott; létszámuk összesen körülbelül 420 fő lehetett. A csapatok megbízhatóak voltak: a galíciai kiegészítésű ulánusok különböző osztályai általában jó teljesítményt nyújtottak eddig a hadjáratban, míg a csehországi toborzású gyalogosok valószínűleg az 1849. január 21–22-i Szélakna és Selmecbánya mellett vívott győztes ütközetben estek át a tűzkeresztségen.¹¹

⁸ Gróf Lamberg Ferenc cs. kir. altábornagyot, királyi biztost 1848. szeptember 28-án a pesti hajóhídon gyilkolta meg a feldühödött lakosság, míg gróf Theodor Baillet de Latour cs. kir. tábornagyot, hadügyminisztert 1848. október 6-án lincselte meg Bécsben a felkelő tömeg.

⁹ Forgách feljelentésére: Busbach: *Életem*, II. 134.; Majthényi jelentésére KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-ad 199. Másolata: HL 1848-49. 17/275.

¹⁰ Windisch-Grätz 1849. március 17-én Budán kelt utasításaira Almásynak, a cs. kir. pesti helyőrség parancsnokának, Ladislaus Wrba altábornagnak, a cs. kir. tábortüzérgazgatóságának, illetve Majthényi biztosnak KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-199., a-c. Másolata: HL 1848-49. 17/347.

¹¹ Almásy pályafutására KA AFA Segédkönyvek 39. k. (Törzstiszti névmutató 1815-1900. A-F.) 26. o., illetve Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 131–133. Almásy megbízatásaira Windisch-Grätz 1849.

Franz Zaitsek oszlopával viszont több probléma is volt. Az alezredes csak 1849. március 10-én Pesten vette át a cs. kir. 13. (Wimpffen) sorgealozezred 1. zászlóaljának (1–2., illetve 5–6. század) a parancsnokságát, noha már 1849. január 20-án áthelyezték a cs. kir. 14. (Hrabovszky) sorgealozezredtől. A jobbára műszaki képzettségű tiszt így alig egy hete ismerte új alakulatát. A Velence tartományból kiegészített, zömmel olasz legénységű ezred 1. zászlóalja korábban Stájerországban állomásozott, majd a Laval Nugent tábornagy vezette cs. kir. stájer hadtest kötelékében vett részt 1849 elején a Dél-Dunántúl megszállásában, de harcba csak a zászlóalj 5–6. százada került még Friedaunál 1848. november 8-án. Február második felében az Anton Dietrich és Pálffy János vezérőrnagyok vezetésével erősítésül Pest-Budára küldött cs. kir. hadosztály kötelékében vonult be a zászlóalj a magyar fővárosba, ahol helyőrségi szolgálatot látott el. Mivel az amúgy is csak négyszázados alakulat létszáma alacsony volt, március 18-án az ezred 2. zászlóaljától vezényelték át 163 főt a kiegészítésére, ami aligha használt a hiányos tisztkarú egység belső kohéziójának. A különítménybe beosztott cs. kir. stájer röppentyűs szakasz szintén híján volt a harci tapasztalatoknak. Az oszlop összlétszáma körülbelül 530 fő és 2 löveg lehetett.¹²

Zaitsek oszlopa, amelyet 1849. március 20-án Windisch-Grätz tábornagy a magyar gerillák miatt a legnagyobb elővigyázatra utasított, március 19-én vasúton Vácra ment, majd onnan 20-án Rétságra, 21-én Balassagyarmatra, 22-én Ludányra, 23-án pedig Vilkére mentelt. A másnapi losonci bevonulást a hirtelen zordra forduló, erős széllel és hózáporokkal tarkított időjárásról kívül egy váratlan esemény is megzavarta. Még március 23-án éjszaka Papp Sámuel nemzetőr tizedes vezetésével egy csapat rimaszombati nemzetőr rőtört a Losonctól északnyugatra, 7 kilométerre fekvő Gácson található sóhivatalra, és annak pénztárából 100 ezüstartot, bankjegyekben pedig 6000 forintot zsákmányolt, amit utóbb Repetzky Ferenc Nógrád vármegyei kormánybiztosnak adtak át. Az eset kivizsgálására a cs. kir. oszlophoz csatlakozó Majthényi cs. kir. biztos ezért március 24-én Losoncot megkerülve Gácsra ment, akinek fedezetére a zászlóalj 6. századát különítették ki. A zöm tovább menetelt egyenesen a város felé, ahová valószínűleg Anton Kreulmayer hadnagy a 6. század egy szakaszával, illetve a szálláscsinálókkal együtt már március 23-án este 6–7 óra körül megérkezett, és 10 óráig szemrevételezte, valamint őrzéssel igyekezett átfésülni a helységet. Oroszi helyettes polgármester mindenben együttműködött, és Losonc körül posztokat is állíttatott ki hajdúkból; míg a megtorlástól tartó hazafias csoport tagjainak egy része idejekorán, már napokkal korábban elhagyta a helységet, és Rimaszombatra húzódott.¹³

---

február 24-én Hatvanban, majd március 2-án Gyöngyösön kiadott utasításait. KA AFA Karton 1825. HA. u. W-G. 1849-2-245., illetve Karton 1826. uo. 1849-3-18. Másolatuk: HL 1848-49. 15/47., ill. 469. A különítmény csapataira Almásy Vácon, 1849. március 27-én készült veszteségi kimutatását. KA AFA Karton 1828. HA. u. W-G. 1849-4-3b. Másolata: HL 1848-49. 18/507. Az alakulatok addigi teljesítményére: Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 1–126.; Roscher-Rath: *Erläuterungen*, 82–83.

¹² Zaitsekre KA AFA Segédkönyvek 44. k. (Törzstiszti névmutató 1815-1900. T-Z.) 828.; Mandel: *Geschichte*, II. 240. A Wimpffen-zászlóaljról uo. II. 230–237., illetve a Nugent-hadtest hadrendje. Eszék, 1849. február 15. KA AFA Karton 1826. HA. u. W-G. 1849-2-179. Másolata: HL 1848-49. 14/99. A létszámokra, valamint a cs. kir. stájer röppentyűs szakaszra uo.

¹³ Zaitsek menetére Windisch-Grätz 1849. március 17-én kelt, idézett utasítását, a gerillákra való figyelmeztetésre uo. március 20-i rendeletét. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-227. Másolata: HL 1848-49. 17/563. A felvonulásra még Mandel: *Geschichte*, II. 240–241. A gácsi eseményekre HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Monczig vallomása. A losonci fogadtatásra a város emlékiratát, a hazafiakra: Busbach: *Életem*, II. 135.

A cs. kir. Zaitsek-különítmény végül 1849. március 24-én délelőtt 10 (más forrás szerint 11) óra körül vonult be Losoncra, kifejezetten rossz, télies időjárási viszonyok között. Az ezredest Oroszi József vezetésével a város tisztviselői kara fogadta, kegyelmet kértek a helység lakosai számára, és jelezték, hogy a városban sem gerillák, sem reguláris magyar csapatok nincsenek. Zaitsek további kérdezősködésére pedig elmondták, hogy a hírek szerint Görgei Artúr vezérőrnagy vezetésével magyar csapatok tartózkodnak Mezőkövesden, illetve Beniczky Lajos őrnagy vezetésével más alakulatok Rimaszombatban, és a 3 órányi járásra lévő Osgyánban, különböző gerillacsapatok pedig a környéken portyáznak. A jóindulatú Zaitsek meg is elégedett ennyivel, és a rossz időre, valamint a csapatok kimerültségére való tekintettel megkezdte a beszállásolást. A cs. kir. parancsnokság a városházán, a tisztikar a Sárkányfogadóban és a főteret környező vendéglőkben, illetve magánházakban, míg a Wimpffenek 1. százada a Vigadó épületében szállt meg. A röppentyűsök kocsijai, illetve a poggyászszekek a főtéren lettek leállítva. Az előőrsi szolgálatot a 2. század látta el: Robert Ehrenstein százados vezetésével fél század (3–4. szakasz) Rimaszombat felé, míg Eduard Hittner hadnagy irányításával fél század (1–2. szakasz) Fülek felé biztosított. A készenlélet elvileg az 5. század adta. Az erős szél és a változó intenzitású hóvihár miatt csak a legszükségesebb őrszemek maradtak kint az utazók ellenőrzésére, a többiek inkább a városszéli házakba húzódtak. Noha a néha alig 3 méterre csökkenő látótávolság miatt az előőrsők a legnagyobb elővigyázatúra lettek utasítva, ezzel a fagyoskodó cs. kir. bakák szemlátomást keveset törődtek.¹⁴

Fél 12 óra körül aztán megérkezett a cs. kir. Almásy-különítmény is a városba. Ez a cs. kir. oszlop 1849. március 22-én indult el Besztercebányáról, és noha a menetet lassította, hogy a kissé kényelmes Almásy ezredes törzsének teljes poggyászatát is magával vitte a kiküldetésre, a cs. kir. főparancsok terve szerinti napon az egyesülés rendben megtörtént. Még március 20-án Windisch-Grätz tábornagy felhívta alárendeltje figyelmét, hogy a hírek szerint Görgei csapatai március 17-én bevonultak Miskolcra, és egy több száz fős gerillacsapat is működik Eger központtal a Mátrában. Ezért az előrenyomulásnál a legnagyobb elővigyázatot ajánlotta, és ellenséges túlerő esetén Almásynak Besztercebányára kellett visszavonulnia. Március 23-án pedig utasította az ezredest, hogy mindenképpen szerezzen biztos híreket a Felső-Tiszánál lévő magyar csapatokról, hogy azok nem készülnek-e Komárom irányába előretörni, és erről a lehető leggyorsabban értesítse a cs. kir. főparancsnokságot, valamint Georg Ramberg altábornagyot, aki hadosztályával Vác körzetében tartózkodik. A következő nap aztán elrendelte a cs. kir. Ramberg-hadosztály előrevonását március 25–26-án Vácra a Rétságon keresztül Balassagyarmatra az Ipoly völgyének lezárására, de a rossz időjárás miatt ezt a parancsot még aznap este fél 10 órakor visszavonta. Mindezekről Almásy ezredest is értesítette, és ismételten kettőzött figyelmet javasolt Losonc megszállásakor különösen Rimaszombat felé; minden új hírt az ellenséges csapatmozgásokról azonnal futárral kellett továbbítani.¹⁵

¹⁴ A cs. kir. különítmény bevonulására, a beszállásolásra és a biztosításra: Mandel: *Geschichte*, II. 241–243., a város emlékiratát, illetve HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Oroszi József főbíró vallomása (1849. november 16.), Bartha: *Losoncz*, 670–671., valamint Almásy ezredes 1849. március 24-én Ludányban kelt jelentését a losonci rajtaütésről. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-ad 308. Másolata: HL 1848-49. 18/425a. (1. melléklet.)

¹⁵ A cs. kir. Almásy-különítmény megérkezésére Almásy ezredes fenti jelentését, illetve a város emlékiratát; az indulás időpontjára a cs. kir. besztercebányai helyőrség 1849. március 25-i jelentését. KA AFA Karton 1827. 1849-3-294 1/2. Másolata: HL 1848-49. 18/357a. Windisch-Grätz március 20-án, 23-án és 24-én, Budán kelt utasításaira KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-ad 227., 265., 272. és 272d., ill. 274. és 274a. Másolatuk: HL 1848-49. 17/563., 18/206., 272. és 272d., 274. és 274a.

Almásy ezredes azonban előljárójánál jóval nyugodtabban kezelte a helyzetet. Miután bevonulása után fogadta a város küldöttségét, majd Zaitsek alezredes jelentését is megkapta, a parancsnokság átvétele után nem látta különösebb okát annak, hogy figyelmét ne a beszállásolásra fordítsa. Hiába javasolta a Civalart-ulánusok ezredesi 2. századának parancsnoka, az agilis Anton Ivichic százados, hogy előbb küldjenek ki felderítőket a legközelebbi helységekre, felettese leintette. Almásy és az ezredtörzs tisztjei a főtér fogadóiban és magánházaiban helyezkedtek el, míg a poggyászszekerek a főtéren álltak meg. Ugyanakkor a csapatok a Tugár-patak jobb partján lévő városrészbe kerültek: a patakon átívelő híd környékén a Pamgartten-gyalogság, míg a szellősebb Tugár faluban az ulánusok szállásolták el magukat. A rossz időben való megerőltető menet után mindkét cs. kir. oszlop tisztikara és legénysége is mielőbb szerette volna átadni magát előbb az ebéd, majd a pihenés örömeinek: elvégre az egyesülés rendben lezajlott, és a körülbelül 950 fő, valamint a 2 röppentyű Losoncban, illetve a környékén komoly erőt képviselt. Ám a békés falatozásra a cs. kir. katonáknak már csak alig elég órájuk maradt.¹⁶

A Beniczky-különítmény felvonulása

A cs. kir. felderítés nem tévedett: 1849. március 17-én valóban a Görgei Artúr vezérőrnagy vezette VII. hadtest vonult be Miskolcra. Miután a Vetter Antal altábornagy irányította magyar főszereg ebben az időben Cibakháza körzetéből készült a Szolnok–Pest vasútvonal mentén a magyar főváros irányába támadni, Görgei feladata volt a Miskolc–Eger–Gyöngyös útvonalon való előre nyomulással elterelni a cs. kir. hadvezetés figyelmét. A tábornok igyekezett is eleget tenni ennek az elvárásnak; ugyanakkor jobb oldalának biztosítására a Putnok–Losonc útvonal megfigyelésére, illetve a Szepes, Gömör és Kishont, Nógrád, valamint Zólyom vármegyékben működő Szlovák Légiónak és a cs. kir. helyőrségek ellen egy különítmény kikülönítését tartotta szükségesnek, amelynek az élére március 18-án Beniczky Lajos őrnagyot állította.¹⁷

Görgei választása kifejezetten szerencsésnek volt tekinthető. Az ekkor harminchat éves, Zólyom vármegyéből származó, politikusi pályán mozgó Beniczky 1848 előtt ugyan nem volt katona, ugyanakkor nagyon jól ismerte a Felvidéket, és tehetséges csapatvezetőnek bizonyult. Királyi, majd kormánybiztosként, illetve nemzetőr őrnagyként jelentős szerepe volt 1848 őszen–telén a bányavárosok védelmében, az általa a körzetben szervezett Beniczky-vadászcsapat pedig a magyar honvédsereg jól használható könnyűgyalogos alakulatai közé tartozott. A különítményt a Beniczky-vadászokon (1–2. század) kívül a 15. (pozsonyi) honvédszászlóalj (1–3. század), a 10. (Vilmos) és a 12. (Nádor) huszárezred huszáraiból összeállított vegyes szakasz, illetve a pozsonyi (önkéntes nemzetőr) üteg egy hatfontos lövegszakasza (2 löveg) alkotta, összesen 811 fő, 47 ló és 2 löveg. Az oszlopot alkotó alakulatok mindegyike már 1848 ősze óta szolgált a honvédseregben, és ha nem is kiemelkedő, de megbízható teljesítményt nyújtott.¹⁸

¹⁶ A cs. kir. Almásy-különítmény beszállásolására és Ivichic felvetésére: Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 126–127., a város emlékirata, Bartha: *Losoncz*, 670–671.

¹⁷ Az 1849. március közepi magyar offenzívára: Hermann: *1848–1849*, 304–305.; a Beniczky-különítmény létrehozására HL 1848-49. 21/317. A magyar főszereg két különítményének utólagos hadműveleti összefoglalója 1849. március 20. – április 13. I. rész. A Beniczky-különítmény működése, 3., illetve Görgey: *Életem és működésem*, I. 436–437., valamint Steier: *Beniczky*, 123–124., 299.

¹⁸ Beniczkyre Bona: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara*, név szerint, a különítmény összetételére és létszámára a VII. hadtest 1849. március 18-án, Miskolcon kelt hadrendjét. HL 1848-49. 17/455.,

A különítmény 1849. március 21-én hagyta el Miskolcot, és még aznap bevonult Putnokra, majd március 22-én elérte Rimaszombatot is. Itt (vagy a közeli Rimaszécsen) kapta Beniczky Szemere főkormánybiztos azon értesítését, miszerint Pestről a Wimpffen-ezred egy gyalogzászlóalja, illetve egy röppentyűteg indult el, amelyek március 23-án (vagy 24-én) fognak megérkezni Losoncra. A cs. kir. különítmény létszámáról azonban nem érkezett megbízható hír. Ezért is jött kapóra, hogy Rimaszombaton gyűltek össze az otthonról elmenekült losonci hazafiak (Hinkó János, Kemény Károly, Busbach Ádám és még jó néhányan), akik addig a helyi Fekete Sas fogadóban mulatták az időt, de a magyar csapatok érkezésének hírére Busbach felkereste a helyi plébánosnál megszálló Beniczkyt, és felajánlotta szolgálatait, amit az őrnagy örömmel fogadott. Két menekült, Keller Lajos és Filó József ajánlkoztak, hogy parasztruhában bemennek a városba, és megtudják az ellenség létszámát. Ezt követően Beniczky tisztjeivel rögtönzött haditanácsot tartott, ahol az a döntés született, hogy a különítmény megközelíti Losoncot, majd az erőviszonyok tudatában hajt végre egy éjszakai rajtaütést a cs. kir. erők ellen. Az este 8 órakor elinduló oszlop március 23-án hajnalban ért Osgyánba. Beniczky és a hozzá csatlakozó losonci polgárok a helyi vendéglőben várták be a két hírszerzőt, akik éjjel érkezhettek vissza. Ezek beszámoltak arról, hogy a cs. kir. szállás-csinálók (18–24 fő) este vonultak be, és egy körülbelül 500 főből és egy röppentyűtegből álló oszlop számára kértek ellátást, valamint a városháza előtt cs. kir. őrség áll, az utcákon pedig őrzáratok mozognak. Hozzátették, hogy a hírek szerint Besztercebányáról is jön még cs. kir. lovasság, és a két oszlop március 24-én fog egyesülni. Beniczky valószínűleg ekkor döntött véglegesen a támadásról (vagy egy „tüntetésről”), amit még március 23-án jelentett a VII. hadtest parancsnokságának.¹⁹

A rajtaütés

A magyar különítmény 1849. március 24-én napfelkeltekor indult el a rossz, hóviharakkal tarkított, pocsék időjárásban, és 9–10 óra körül érte el az egy huszárjárőrrel már korábban felderített Apátfalvát, amely már alig 1,4 kilométerre volt Losonc városától. Beniczky igyekezett minden eshetőségre felkészülni: csapataival egyelőre védelmi állást vett fel, és a falu előtt folyó Podracka-patak hídjának felszedésére is előkészületeket tett. Az őrnagy újabb helyi felderítőket küldött Losoncra, és csak akkor tervezte megrohanni a várost, miután a cs. kir. csapatok már beszállásoltak. Ez 11 óra után meg is történt, ám a magyar készülődés közben megérkezett a másik cs. kir. oszlop, amely az előzetes hírekhez képest erősebbnek tűnt, és gyalogságot is foglalt magában. Ez némileg elbizonytalanította a magyar vezért, de mivel a visszavonulással felfedte volna erőit, egy nyílt összecsapáshoz pedig nem volt bizodalma, ugyanakkor a további várakozással csak nőtt annak esélye, hogy csapatait felfedezik, ezért végül a támadás mellett döntött; előtte azonban lelkesítő beszéddel igyekezett katonáit fel-tüzélni.²⁰

---

valamint 21/317. (A Beniczky-különítmény) 3., illetve Steier: *Beniczky*, 124. A 15. honvédszászlóaljra és a többi alakulatra összefoglalóan: Villec: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 19–33.

¹⁹ A Beniczky-különítmény felvonulására és a hírekre HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 3-4., a losonci hírszerzőkre: Busbach: *Életem*, II. 135–139.; a haditanácsra Villec: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 33.; Steier: *Beniczky*, 299–300. A jelentésre MNL OL P 295. b/31. fasc. Iktatókönyv, 699.

²⁰ Beniczky Apátfalvára való menetére és ottani intézkedéseire HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 4-6., HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Gubis András bíró, Pazár János jegyző és Kohn Simon fogadós vallomása (Apátfalva, 1850. február 17.); Busbach: *Életem*, II. 140–142.; Villec: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 34.; Steier: *Beniczky*, 125–126., 300–301.

Beniczky három oszlopra osztotta a különítményét: a főerő (a huszárszakasz és a 15. honvédszászlóalj 1–2. százada) egyenesen az Apátfalváról Losoncra vezető út mentén támadott magának az őrnagynak a vezetésével; mögötte a 3. század fedezetével a lövegszakasz nyomult előre. A Beniczky-vadászok 1–2. százada helyi vezetők (valószínűleg Újházy Lajos és Kemény Károly) kalauzolásával északról, illetve délről kerülte meg a várost. A három oszlopnak elvileg a főtéren kellett találkoznia. Beniczky valószínűleg utóbb még a 15. honvédszászlóalj 3. századát is átkarolásra küldte észak felé a gácsi útra.²¹

A támadás délután fél 1 óra körül indult meg. Az élen haladó 2–4 huszárt, illetve a mögötte Beniczky vezetésével érkező huszárszakaszt (körülbelül 30 fő) az élénk hőesésben a cs. kir. őrszemek már csak akkor vették észre, amikor azok körülbelül 70 méterre megközelítettek őket. A pánikba esett cs. kir. bakák riasztották Ehrenstein századost, aki azonban az ellenállás helyett fél századával együtt a városba hátrált, nyomában az üldöző huszárokkal. A főtéren berobbanó huszárcsapat óriási rémületet váltott ki, miközben mindenhol megszólt a cs. kir. riadójel is. Beniczky vakmerő húzása bejött: az utcákon fel-alá száguldozó és lövöldöző, Jánossy Szilárd főhadnagy vezette huszárok keltette pánik kezdettől megbénította mind a cs. kir. csapatokat, mind pedig azok vezetését. Az álmából felébresztett Zaitsek alezredes közvetlenül Ehrensteintől értesült a magyar támadásról, de a riadó után zászlóalja vezetése helyett valószínűleg a poggyásza megmentése foglalta le, sikertelenül. Az éppen tisztalkodó, borotválkozó Almásy ezredes csak nehezen jutott ki szállásáról, majd miután sikerült lóra pattannia, a huszárok üldözése elől kivágtatott a városból, hogy ott rendezze a csapatokat. A fogadóknak és magánházaknál tanyázó Civalart-ezredtörzshöz tartozó tisztek is menekültek, amerre lehetett. Így a cs. kir. alakulatparancsnokok központi irányítás nélkül, a maguk feje után igyekeztek védekezni. Beniczky huszárai zömével a főtéren érve a cs. kir. poggyászszekereket őrző, az ezredtörzs mellé beosztott, alezredesi 1. századhoz tartozó körülbelül 15 ulánussal csapott össze; ezeket gyorsan lekaszabolták, ugyanakkor a hajtók zöme a szíjjazat elvágása után a vonólovakkal sikeresen elmenekült. A Wimpffen-zászlóalj Vigadóban lévő 1. százada Franz Zuccato főhadnagy vezetésével ugyan tüzet nyitott az épületből, de csak Debrődi János huszár strázsamestert sikerült leteríteniük. Közben megérkezett a magyar főoszlop Villecz Boldizsár százados vezette gyalogsága is a két hatfontos löveggel, és a honvédek puskatüzét hamarosan a lövegek kartácscsorozata is támogatta, ami a Vigadó földszinti és első emeleti ablakainak elhagyására kényszerítette a cs. kir. bakákat. Közben a cs. kir. zászlóalj századai a piactér mellett, a várost kettéosztó Tugár-patak hídjánál próbáltak meg gyülekezni. Ide érkezett meg Hittnern hadnagy irányításával a város túlsó végéről a 2. század másik fele, valamint Kreulmayer hadnagy a 6. század itt lévő szakaszával együtt. Ők csatárláncba osztották a katonáikat és tüzet nyitottak a huszárokra, akik visszahúzódtak; mögöttük az 2. század másik fele, az 5. század, illetve a beérkező Paumgarten-osztály igyekezett rendeződni a röppentyűkkel együtt. Ez utóbbiak ugyan állványonként leadtak néhány lövést, de különösebb eredmény nélkül. Közben a Fritz Jakab hadnagy irányította két magyar löveg állásba ment a főutcán: egyik a „Magyar király” győgszertár, a másik pedig a katolikus templom előtt, és a magyar gyalogság fedezete alatt hatásos kartácstüzet nyitottak a cs. kir. gyalogságra, amely jobb híján meghátrált. Ezt alighanem az is elősegítette, hogy közben mindkét irányból is a cs. kir. gyalogság oldalába kerültek a Herskovics Jakab százados vezette Beniczky-vadászok, akik a házakból, tetőkről és kertekből vették tűz alá az ellenséget. Valószínűleg az ő lövésüktől sebesült meg halálosan Anton Dostal alszázados, a tartalékban lévő Paumgarttenek 5. századának parancsnoka is. Hiába próbált Ivichić százados

²¹ A csapatok felállítására HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 6-7.; Busbach: *Életem*, II. 143.; Villecz: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 34.; Steier: *Beniczky*, 126., 301–302.

egy szakasznyi (körülbelül 20 fő) összegyűjtött ulánussal zárt rendben ellentámadást indítani a főtér felé, a magyar lövegek kartácstüzében ez is összeomlott: 7 ulánus és 9 ló zuhant a kövezetre; a százados alól is kilőtték a lovat, s könnyebben meg is sebesült. Ezt követően Huszka János őrmester vezetésével a 12. (Nádor) huszárok egy raja megrohanta őket, így az ulánusok meghátráltak. Közben a délre kiküldött ulánus járőr azzal a hírrel tért vissza, hogy a Balassagyarmat felé vezető utat szemlátomást elállja egy nehezen kivehető ellenséges csapat; míg szemből szuronyrohamra indult Beniczky parancsára a 15. honvédszászlóalj két százada, a harmadik század pedig a cs. kir. fél bal oldalába támadott bele. Ez már túl sok volt: előbb a cs. kir. röppentyűsök fogták menekülőre, majd követte őket a cs. kir. gyalogság is, amelyből a Wimpffenek 5. százada teljesen felbomlott. Ivichic százados összegyűjtötte ulánusait, majd rohamot indított a hóviharban a visszavonulást elálló csapat ellen, amelyről hamar kiderült, hogy ez valójában csak a cs. kir. ulánusezred pótlovainak városon kívülre küldött csoportja... Losonctól délre Almásy ezredes is csatlakozott az oszlophoz, amelyet némi rendezés után azonnal Balassagyarmat felé indított. Ezzel viszont megpecsételte a Wimpffen-zászlóalj Vigadót még mindig tartó 1. századának sorsát: Beniczky a Tugár-patak hídjának biztosítása után ez utóbbit a magyar gyalogság zömével és a tüzésséggel körbevette, és a főkapu belövése után – noha az öntevékeny Luigi Tarocco alhadnagy vezetésével egy szakasznyi katonának sikerült a hátsó kijáraton keresztül kereket oldania – a zöm Zuccato főhadnaggyal együtt a benyomuló honvédek fogságába esett. A Wimpffenek 6. százada csak az összecsapás után érkezett meg Gácsról Losonc közelébe, de a történekről az alighanem menekülő cs. kir. katonáktól értesülve jó nagy ívben dél felé megkerülte a várost, majd erőltetett menetben csatlakozott a zömhöz. A győztes magyar csapatok nem próbálkoztak üldözéssel: Beniczky még a Wimpffenek 6. századának elfogására való kísérletől is eltekintett, és megelégedett a Tugár jobb partján lévő városrész birtokba vételével.²²

Az alig több mint egyórás, lényegében egyenlő erők összecsapásában a cs. kir. különítmény súlyos veszteségeket szenvedett. Elesett Dostal százados, fogságba esett Inkey Kázmér őrnagy, Anton Schuster alszázados, Gustav Schumann hadbíró főhadnagy, Adolf Januschka kadét (mind a cs. kir. 1. ulánusezredtől), illetve Zuccato főhadnagy. A legénységi állományból őrmestertől lefelé elesett 1 fő, megsebesült 7 fő, eltűnt, illetve fogságba esett 218 fő. Összesen tehát 6 tiszts és 226 fő volt a cs. kir. oldal személyi vesztesége, vagyis lényegében a különítmény negyede vált harcképtelenné. Ez pedig több, mint amit az alig egy hét múlva sorra kerülő, 1849. április 2-án vívott, többórás hatvani ütközetben vesztett a cs. kir. hadsereg. (A magyar források szerint 36 ulánus és 170 gyalogos esett fogságba a tiszteken kívül.) A legnagyobb veszteséget a cs. kir. ulánus ezredtörzs, illetve a Wimpffenek 1., valamint 5. százada szenvedte el. A magyar fél zsákmánya lett 62 (56) ló, 2 lőszerkocsi, az ulánusok tábori kovácsműhely-kocsija, illetve ezredpénztára (benne 23 000, más forrás szerint 27 000 forinttal), számos fegyver és felszerelési cikk, valamint az elfogott poggyászkocsikon majdnem a teljes tiszti és legénységi málha. Az utóbbi esetében csak Almásy ezredes 5000 forint értékű saját kárt könyvelhetett el. Külön presztízvesztésnek számított, hogy az ulánusok ezredesi osztályának lobogója – ami egyben az ezredzászló is volt – szintén magyar trófea lett. A cs.

²² Az összecsapásra magyar oldalról HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 7–11., a város emlékiratát, HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság, Oroszi József idézett vallomása; Busbach: *Életem*, II. 143–147.; Villecz: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 34–37.; Steier: *Beniczky*, 126., 302–304.; Bartha: *Losoncz*, 670–671. A cs. kir. oldalra Almásy 1849. március 24-i, idézett jelentését, Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*. 127–129.; Mantel: *Geschichte*, II. 242–244.; Roscher-Rath: *Erläuterungen*, 83–84. A magyar tisztekre és altisztekre (Jánossy, Villecz, Fritz, Herskovics, ill. Huszka): Bona: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara*, név szerint.

kir. 13. sorsylogozred 1. zászlóaljának zászlaját legalább sikerült megmenteni: a fegyvertényt végrehajtó Georg Martinelli saját költségén szolgáló tizedest ezért a „Vitézségi Érem” ezüst fokozatának I. osztályára terjesztették fel, és noha végül csak a II. osztályt kapta meg, előléptették őrmesterré (utóbb még megkapta az orosz Szent György Rend V. osztályát is).²³

A magyar oldalon minimális volt a veszteség: az elesett Debrődi strázsamesteren kívül csupán néhány fő sebesült meg. Pedig sem Beniczky, sem a tisztikar és a legénység sem kímelte magát: az őrnagy csákóját át is lőtték.²⁴

Az összecsapás után

Beniczky a győzelem után nem maradt sokáig a városban. A cs. kir. különítményt ugyanis a cs. kir. Ramberg-hadosztály elővédének hitte, és nem szándékozott összecsapni ekkora túlerővel; feladatát a sikeres „tüntetéssel” megoldottnak tekintette. Noha a helyi lakosság – a későbbi cs. kir. vádakkal szemben – szemlátomást nem kapcsolódott be a harcokba, jelentős része a szétszórt felszerelések és fegyverek, illetve az elbújt cs. kir. katonák felkutatásában készségesen segítette a magyar csapatokat a városba visszatért „emigránsok” vezetésével. A hadifoglyok és felszerelések begyűjtése, illetve szekerekre rakása után Beniczky reguláris csapataival még aznap délután elhagyta a települést Osgyán felé; a helység tüzetesebb átvizsgálása után pedig az addig utóvédet adó Beniczky-vadászok is követték őket 1849. március 25-én délelőtt. Az őrnagy 25-én este már Rimaszombaton pihentette a csapatait, amelyeket a zsákmány segítségével igyekezett még jobban felszerelni, és innen küldte a foglyokat Debrecen felé. A cs. kir. tisztak a háború végéig őrizetben maradtak; ugyanakkor az olasz származású hadifogly legénység közel fele (81 fő) később belépett az Olasz Légiónba. Március 26-án aztán megérkezett az utasítás a Szepesség és Sáros vármegye megtisztítására, Beniczky pedig március 28-án északnak indította különítményét, és március 29-én már Rosnyóról küldte meg a losonci akció veszteségkimutatását. A magyar fél igyekezett kihasználni a győzelemben rejlő lehetőséget a propaganda fokozására: Szemere fő kormánybiztos március 27-én az összecsapásról küldött hivatalos jelentését az Országos Honvédelmi Bizottmány március 28-i dátummal teljes egészében megjelentette a Közlöny március 30-i számának címlapján. Görgei is meg volt elégedve alárendeltje cs. kir. hadvezetést alaposan megzavaró működésével: álláspontja szerint a cs. kir. fél túlzottan is erre a területre összpontosította a figyelmét a tavaszi hadjárat kezdetén, amiben a losonci akciónak jelentős szerepe volt. Beniczky 1849. április 21-i alezredesi előléptetésében így az itteni győzelemnek meghatározó

²³ A cs. kir. veszteségekre lásd Almásy 1849. március 24-i, idézett jelentését, illetve uő. március 27-én Vácon, valamint április 1-jén Budán készült veszteségi jelentését. KA AFA Karton 1828. HA. u. W-G. 1849-4-3b., ill. 3. Másolatuk: HL 1848-49. 18/507., ill. 19/438. A cs. kir. III. hadtest hatvani veszteségére (201 fő és 70 ló) Franz Schlik altábornagy Gödöllőn, 1849. április 4-én kelt veszteségi beadványát. KA AFA Karton 1828. HA. u. W-G. 1849-4-49. 1/2 a. Másolata: HL 1848-49. 20/41. Almásy saját anyagi veszteségére uő. Pardubitzban, 1849. november 28-án kelt felterjesztését. HL Kriegsschade 15. doboz III/3g. 623. K. k. 1. Uhlanen-Regiments. A magyar forrásokra HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 11., Steier: *Beniczky*, 126., 304–305., HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Pencz falu által 1849-ben a magyar hadsereg számára kiszolgáltattott előfogatok jegyzéke. Pencz, 1849., Bartha: *Losoncz*, 671. Martinelli hőstettére és kitüntetésére Mandel: *Geschichte*, II. 244–245., illetve KA Militairische Auszeichnungen. A cs. kir. hadsereg legénységi állományának 1848–1849-es egyéni hőstetteit megörökítő litográfia-sorozata. A losonci ütközet, 1849. március 24. (Letöltés: 2024. április 13.)

²⁴ A magyar veszteségekre HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 11.; Busbach: *Életem*, II. 145–147.; Villecz: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 38.

szerepe lehetett. Maga az ünnevelt azonban nem értékelte túl a sikert, és beosztottjaihoz hasonlóan azt igen nagy mértékben a szerencsének tulajdonította.²⁵

A cs. kir. oldalon számos következménye lett a vereségnek. Almásy ezredes 1849. március 24-én egészen Ludányig vonult vissza, ahol rendezte a csapatokat, és jelentette a történeteket a cs. kir. főparancsnokságnak. Ebben elismerte ugyan, hogy csapatain az ellenfél rajtaütött, de a kudarcot az időjárásnak, a lakosság árulásának, valamint a magyar csapatok közel 6000 főre és 6 lövegre tett túlerejének tudta be, és sürgősen erősítést kért. Mindenesetre a cs. kir. különítmény folytatta a visszavonulást Balassagyarmat felé, amit március 25-én hajnalban ért el. Az összecsapásról értesülő Ramberg altábornagy március 26-án elővédével öntevékenyen Rétságig nyomult előre, a cs. kir. 6. (Wrbna) könnyűlovas-ezred egy századát pedig Almásy oszlopának felkeresésére küldte, amely még aznap fel is vette a kapcsolatot. Március 26-án Almásy különítménye folytatta útját Rétság felé, ahol egyesült Ramberg elővédével, 27-én pedig bevonult Vácra. A különítmény csapatai innen valószínűleg vasúton tértek vissza Pest-Budára.²⁶

Windisch-Grätz tábornagy valószínűleg 1849. március 25-én este kapta meg Almásy jelentését, majd első megdöbbenését leküzdve azonnal intézkedett: este 9 órakor a cs. kir. Ramberg-hadosztályt március 26-án Vácra Balassagyarmatra vagy Ipolyságra, míg tartalékként a cs. kir. II. hadtest Csorich-hadosztálya zömét Hatvanról Vácra rendelte; az utóbbi egy dandárának Bagot vagy Gödöllőt kellett fedeznie, míg a Franz Schlik altábornagy vezette cs. kir. III. hadtest át nem veszi a feladatát. Mindezzel a cs. kir. fővezér az Almásy által jelzett magyar csapatok bányavárosok, Komárom vagy Vácra Pest felé vezető lehetséges útjait szándékozott lezárni. Március 26-án aztán a tábornagy elővette a megfutó különítmény parancsnokát, és válaszelevelében jogos kritikák özönét zúdította Almásy ezredes nyakába, kezdve a többszöri figyelmeztetése elleni hanyag előőrsi szolgálattól és biztosítástól az ezred lobogójának elvesztésén át a trén felesleges magával való cipeléséig. A zászló elvesztése már

²⁵ Beniczky Losoncon való tartózkodására, majd a város kiürítésére és a további hadműveletekre HL 1848-49. 21/317. (A Beniczky-különítmény) 11–12., illetve Villecz: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 37–39. A város átkutatására és a helyiek segítségére: Busbach: *Életem*, II. 147–148., a város emlékirata, HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság. Szíjjártó Sámuel ügyész, ill. Senk Móric seborvos vallomásai. (Losonc, 1849. november 13.). (Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az átfésülés nem volt kellően alapos: a cs. kir. ulánus ezredtörzshöz tartozó Anton Bieschin számvivő alszázados és Gabriel Sauschek ezredkaplán sikeresen elbújt, majd némi viszontagság után visszajutottak a cs. kir. csapatokhoz, akárcsak Moritz Homolatz alhadnagy és még néhány törzsegyén. Erre Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 131., illetve a selmecebányai, valamint a besztercebányai cs. kir. helyőrség 1849. március 26-án kelt jelentéseit. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-321., ill. 320. Másolatuk: HL 1848-49. 18/435. és 434.) A cs. kir. fogoly tiszték szállítására a penzsi előfogatok jegyzéke, sorsukra Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 131., 133–135., Mandel: *Geschichte*, II. 245.; az olasz hadifoglyok átállítására Pete: *Monti ezredes*, 139., 242–264. Beniczky 1849. március 27-i Rimaszombaton, illetve március 29-én Rozsnyón kelt jelentéseire MNL OL P 295. b/31. fasc. Iktatókönyv 708., ill. 715. Szemere Miskolcon kelt, 1849. március 27-i jelentésére MNL OL H 2. OHB 1849: 4005. Közli: Szemere: *Politikai jellemrajzok*, 436–437., illetve Közlöny, 1849. 95. Beniczky előléptetésére Bona: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara* név szerint, saját és tisztjei véleményére Steier: *Beniczky*, 305., illetve Beniczky Kassáról 1849. április 15-én Kossuthnak írt jelentését. Uo. 678–679.; Villecz: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*, 38. Görgei véleményére Görgey: *Életem és működésem*, II. 22–23.

²⁶ Almásy 1849. március 24-i jelentésére 1. melléklet, menetére Balassagyarmaton március 26-án kelt jelentését. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-319. Másolata: HL 1848-49. 18/433., ill. Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 129. Ramberg előrenyomulására 1849. március 25-én Vácra, illetve március 26-án Rétságon kelt jelentéseit a cs. kir. főparancsnokságnak. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-299., illetve 317. Másolatuk: HL 1848-49. 18/361., ill. 432.

csak azért is ingerelhette a cs. kir. fővezért, mivel fiatalkorában maga is a cs. kir. könnyűlovasságnál kezdte pályafutását, és a cs. kir. 1. ulánusezredben is szolgált őrnagyként 1809–1813 között. Azzal meg végképp nem tudott mit kezdeni, hogy egy portyázó különítmény vezetője azzal mentegeti magát, hogy „egész idő alatt a levegőben lógott”. Így hiába volt Almásy a cs. kir. hadsereg rangban legidősebb ezredese, Windisch-Grätz visszavonta nevezett vezérőrnagy elöléptetési javaslatát, és március végén az ezred éléről is leváltotta, és hátországi szolgálatra vezényelte. A cs. kir. 1. ulánusezred parancsnoka gróf Hermann Nostitz-Rieneck alezredes lett. A különítmény alakulatait visszasorolták korábbi beosztásaikba; míg a súlyos veszteséget szenvedett cs. kir. 13. sorgyalogezred 1. zászlóalját jobb híján helyőrségi szolgálatra Esztergomba vezényelték Zaitsek alezredes vezetésével az ezred 2. zászlóalja mellé.²⁷

Noha Ramberg altábornagy már 1849. március 26-án Rétságáról jelentette, hogy hírei szerint a magyar különítmény Losoncra Rimaszombatra húzódott vissza, a történetek még jó egy hétig izgalomban tartották a cs. kir. hadvezetést és a parancsnokokat. Különböző tervek születtek egy esetleges magyar támadás elhárítására, miközben egyre vadabb hírek láttak napvilágot egy Guyon Richárd vezérőrnagy és Beniczky vezette, körülbelül 15 000 fős haderőről, amely a bányavárosok felé tervez előretörni. Ezekből persze semmi sem volt igaz; a környéken naponta felderítő cs. kir. őrzáratok semmilyen értékelhető magyar erővel nem találkoztak. A cs. kir. fővezér mégis tovább bizonytalankodott.²⁸

Ugyanakkor az a hír is kezdett elterjedni, miszerint a cs. kir. csapatok losonci vereséget a lakosok árulása okozta, mivel a cs. kir. Almásy-különítmény bevonulásakor a város már tömve volt honvédekkel, a katolikus templomban ágyúk voltak elrejtve, és a házakból, tornyokból, tetőkről tüzet nyitó magyar katonákat a lakosság tetleg támogatta. Valószínű, hogy a már korábban cs. kir. megtorlástól tartó Oroszi József helyettes polgármestert ezek a hírek is inspirálhatták a cs. kir. szervekkel való együttműködés folytatására. Ahogy Beniczky utóvéde 1849. március 25-én elhagyta a várost, a Majthényi cs. kir. biztos által korábban kirótt adót Oroszi összeszedette, és 26-án Balassagyarmatra küldte. Március 30-án szintén Oroszi megbízásából Szakáll Elek jegyző megpróbálta megakadályozni, hogy egy gerillacsapat kifossa gróf Forgách Sándor gácsi kastélyát, sikertelenül. 1849. április 4-én dél körül aztán a város elé érkezett a cs. kir. Ramberg-hadosztály felderítő különítménye, amelyet Franz Schmidt százados vezetett. A cs. kir. százados előbb őrzáratokkal ellenőrizte, hogy a város üres-e, majd a cs. kir. 6. (Wrbna) könnyűlovas-ezred századát a Tugár-híd melletti piactéren hagyva, a cs. kir. 15. (Nassau) sorgyalogezredhez tartozó gyalogos osztályával a főtérre vonult

²⁷ Windisch-Grätz 1849. március 25-én kiadott utasításaira KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-287., a-b. Másolatuk: HL 1848-49. 18/350., a-b. A cs. kir. fővezér március 26-i levelére KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-308. Másolata: HL 1848-49. 18/425. (2. melléklet.) Előbbi fiatalkori szolgálatára Réfi: *Ulmtól Isaszegig*, 167–168. Almásy előléptetésének visszavonására és leváltására Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 131–132. (Almásy vezérőrnagyként elméletileg a cs. kir. II. hadtest lovasdandára élén álló gróf Karl Bellegarde vezérőrnagyot váltotta volna.) A cs. kir. 13/1. zászlóalj áthelyezésére az esztergomi cs. kir. helyőrség 1849. április 2-i jelentését. KA AFA Karton 1828. HA. u. W-G. 1849-4-ad 24. Másolata: HL 1848-49. 20/51a. (Ebben jelezték, hogy az április 1-jén megérkezett 1. zászlóaljjal együtt a cs. kir. 13. sorgyalogezred két zászlóaljában szolgáló harcképes állomány összlétszáma csak 540 fő.)

²⁸ Ramberg fenti jelentésére KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-317. Másolata: HL 1848-49. 18/432. Anton Csorich altábornagy és Ramberg tervezett együttműködésére az előbbi Vácon, az utóbbi Rétságon, 1849. március 27-én kelt jelentéseit. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-333., ill. 334. Másolatuk: HL 1848-49. 18/523., ill. 524. A magyar „fantomhaderőre” Csorich Vácon, 1849. március 29-én kelt jelentését. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-354. Másolata: HL 1848-49. 19/149. Az általános helyzetre még Steier: *Beniczky*, 127–130. Guyonra Bona: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara*, név szerint.

a városháza elé. Bár a lakosság egy része a megtorlástól való félelmében elmenekült, Oroszi József és a városi hivatalnoki gárda a cs. kir. százados elé járult, és eskü alatt vallotta, hogy március 24-én délutánig nem voltak magyar csapatok a városban, és jelenleg is csak néhány kisebb gerillacsapat működik a környéken. Ezt Liedemann Lipót, a korábban a cs. kir. 5. vértesezrednél szolgáló nyugalmazott őrnagy, ekkor a városi nemzetőrség parancsnoka is megerősítette. Schmidt százados azért megbizonyosodott róla, hogy a katolikus templom kapuján nem férnek be lövegek, majd megköszönte a városi kórházban ápolt, ott hátrahagyott cs. kir. katonák ellátását, és délután 4 óra körül csapataival elhagyta a helységet. Losonc tehát elkerülte a cs. kir. csapatok bosszúját; április 6-án pedig egy pesti gerillacsapat ütötte fel a tanyáját a városban, ahová április 14-én Repetzky Ferenc nógrádi kormánybiztos is megérkezett. Ezzel Losonc hivatalosan is visszakerült a magyar fennhatóság alá, ami magával hozta a városi tisztviselői kar cseréjét. Noha a fenti vizsgálat tisztázta, a gyanú mégis rajta maradt Losoncon, és alighanem ez is hozzájárult ahhoz, hogy az 1849. augusztus 1-jei gerillatámadás ürügyén augusztus 7–9. között Pavel Hrisztoforovics Grabbe altábornagy cári 6. kombinált hadosztálya teljesen kirabolja és felégesse a helységet.²⁹

Epilógus

A szabadságharc lezárulása után a még függőben lévő szolgálati ügyeket is lezárták, így gróf Almásy Károly ezredes losonci működését is a cs. kir. hadbíróóság elé utalták. Mivel ekkor már a tényleges erőviszonyok és körülmények is ismertek voltak a zsákmányolt magyar iratanyag, illetve az éltelt honvéd törzstisztek vallomásaiból, a cs. kir. bíróság csak elmarasztaló ítéletet hozhatott: 1851. február 23-ával az ezredest nyugállományba helyezték, de rendfokozatától végül nem fosztották meg. Birtokára visszavonulva halt meg a csehországi Lanunban 1874. december 21-én. Franz Zaitsek alezredes szerencsésebb volt: noha ekkor „bűnrészesként” őt is nyugállományba küldték, egy évvel később mégis reaktiválták a cs. kir. hadmérnöki karhoz, és műszaki tisztként előbb ezredes, majd 1862. március 7-én vezérőrnagy lett. 1866-os végleges nyugalmazása után Grazban élt, és ott is halt meg 1884. április 11-én.³⁰

Valóban csak a szerencsén múltott a losonci rajtaütés végkimenetele? Noha a magyar felet tényleg sok tényező segítette, a döntő mégiscsak a cs. kir. fél nemtörődomsége volt. Elvégre egy harmincnégy éve a cs. kir. hadseregben szolgáló, könnyűlovas törzstiszt esetében talán elvárható, hogy ellenséges területen a kijelölt menet cél elérése után első gondolata az alapos felderítés és a biztosítás megszervezése, ellenőrzése legyen, nem az ebéd és a borotválkozás. De némi felelősség a cs. kir. fővezérre is hárul; elvégre aligha célszerű egy ellenséges város „megrendszabályozására” egy olyan alakulatot kiküldeni, amelynek alig van hadi tapasztalata, és új parancsnoka is elsősorban az erődítéshez, semmint a gyalgóság vezetéséhez ért...

²⁹ Losonc feltételezett „árulására” Ramberg Rétságán, 1849. március 27-én kelt jelentésének vonatkozó részét. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-334. Másolata: HL 1848-49. 18/524. A város 1849. március 25 – április 14. közti időszakára Losonc emlékiratát, Busbach: *Életem*, II. 150–162., Bartha: *Losoncz*, 671–672. A cs. kir. Schmidt-különítményre nevezett Balassagyarmaton, 1849. április 5-én kelt jelentését, illetve Ramberg Vadkerten, április 6-án írott jelentését a cs. kir. főparancsnokságra. KA AFA Karton 1828. HA. u. W-G. 1849-4-75a, ill. 75. Másolatuk: HL 1848-49. 30/345a., ill. 345. Liedemannra még Bona: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara* név szerint. Az augusztusban történetekre általában Bartha: *Losoncz*, 674–676.; Hermann (szerk.): *1848–1849*, 408., 414.

³⁰ A két törzstiszt további pályafutására KAW AFA Segédkönyvek 39. k. 26., 44. k. 828., Almásyra még Wellenborn: *Graf Civalart-Uhlanen*, 132–133.

MELLÉKLET

1.

*Ludány, 1849. március 24.***Gróf Almásy Károly ezredes jelentése a cs. kir. Hadsereg-főparancsnokságnak a losonci rajtaütésről**

A Magas Hadsereg-főparancsnokságnak alázatosan jelentem, hogy ma reggel ezredem törzsével és az ezredesi 2. századdal, valamint a Paumgarten-osztállyal fél 12 órakor Losoncra megérkeztem, ahol már Franz Zaitsek alezredes urat találtam zászlóaljával, aki fél órával korábban, mint én bevonult ugyanoda, és rögtön a kijáratokat mind Rimaszombat, mind Fülek felé egyaránt³¹ fél-fél gyalogszázzal megszállta. A ma reggel óta erősen hulló hó megakadályozta ezeket az előretolt őrségeket, hogy az ellenség közeledését korábban, mint 100 lépésnyire, felfedezzék; ezáltal sikerült az ellenségnek Losonc helységét egy olyan jelentős túlerővel megközelítenie és fél 1 óra körül³² megrohannia, hogy azt nem tudtam megtartani. Miután az utcákon 6 löveggel nyitott tüzet, amellyel én csak 2 röppentyűt tudtam szembeállítani, el kellett hagynom a várost, mivel ezen kívül a lakosok³³ gyalázatos árulása miatt minden házból, tetőről és toronyból tüzeltek ránk. Visszavonultam ide, és néhány óráig pihentetnem kell a kimerült csapatokat, hogy azután, ha még lehetséges, folytassam a visszavonulást Balassagyarmaton át Vácra, különben Nyitra felé szorítanak. Amennyire idáig ismert, Anton Dostal alszázados a Paumgarttenektől holtan maradt vissza; eltűnt Inkey Eduárd őrnagy, Anton Bieschin és báró Anton Schuster századosok, Gustav Schumann hadbíró főhadnagy, Gabriel Sauschek ezredkaplán és Moritz Homolatz alhadnagy a Civalart-ulánusoktól, továbbá Franz Zuccato főhadnagy egy Wimpfen-gyalogszázzal, akik egy kaszárnyát, ahol el voltak szállásolva, a lehető leghosszabb ideig védtek, és így el lettek vágva. A Civalart-ulánusok ezredesi osztálya lobogóját, mely a szállásomon volt, már nem tudtam megmenteni, ahogy az összes lovaimat, teljes poggyásomat el kellett hagynom; éppúgy, ahogy Zaitsek alezredes úrnak és majdnem az egész tisztikarnak nagyon kevés kivétellel. Az összes ezredkocsi, emellett az ezredpénztár és a tábori kovácsműhely is odaveszett, viszont a fogatolást sikerült megmenteni. A legénység vesztesége strázsamestertől és őrmestertől lefelé még nem ismert.

A Magas Hadsereg-főparancsnokságnak a legalázatosabban javasolnám, hogy nekem Vácra Balassagyarmat felé gyorsan további parancsokat és erősítést a legnagyobb jóindulattal küldeni szíveskedjék, mivel oszlopommal az egész idő alatt mindig a levegőben lógtam, ami miatt a mai súlyos szerencsétlenségnél az országlakosok rosszakaratával és árulásával kellett szembesülnöm. Nem tudom megítélni, milyen erős volt az az oszlop, amely ma megtámadott; néhány ember arról biztosított, hogy több mint 6000 fős. A szóban forgó körülmények miatt már képtelen vagyok az e hó 23-án Budán datált 806/op. számú legmagasabb rendeletnek³⁴ eleget tenni és kikélni, milyen irányba indulhatott a Miskolcra elöretörő

---

³¹ A fogalmazványba utólag beszúrva.

³² A fogalmazványba utólag beszúrva.

³³ A fogalmazványba utólag beszúrva.

³⁴ Az utóbbi iratban Windisch-Grätz utasította Almásy ezredet, hogy a Felső-Tiszától Miskolcra elöretörő ellenséges oszlopról (ez Görgei vezérőrnagy VII. hadteste volt) mielőbb szerezzen biztos híreket, és ezt Ramberg altábornagyon keresztül mielőbb jelentse Budára. KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-265. Másolata: HL 1848-49. 18/206.

ellenséges oszlop, mivel már teljesen visszavonulásban vagyok,³⁵ megjegyezve, hogy ez idő alatt minden igyekezetemmel csak arra törekedtem, hogy a még itt lévő csapatokat a teljes hadifogságtól megmentsem.

KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-ad 308. Másolata: HL 1848-49. 18/425a. Az eredeti irat hátoldalán: „Érkezett 1849. március 26-án. No. 852/Op.”

2.

Buda, 1849. március 26.

Alfred zu Windisch-Grätz herceg, tábornagy levele gróf Almásy Károly ezredesnek a losonci rajtaütés ügyében

Az Ön e hónap 24-én Ludányból kelt jelentéséből megütközéssel vegyes nagy elégedetlenséggel értesültem arról a teljes sikerrel járó rajtaütésről, amelyet az ellenség a különítménye ellen Losoncon végrehajtott. Ebből a jelentésből csaknem teljesen egyértelműen kiviláglik, hogy az Ön részéről minden, még a legkisebb óvintézkedés is el lett mulasztva, és semmi sem teljesült abból, amit többször ismételt elrendeltem, amit ezzel kapcsolatban megtartani hagytam, és amit Ön, mint az előadottakból megerősítést nyert, teljesen terjedelmében megkapott. E pillanatban Losonc megbüntetésekor, ahol egy ellenséges oszlop felbukkanásának lehetőségére figyelmeztettem, teljesen természetesnek tekinthető lett volna az elővigyázat, és annál inkább kellett volna mindent megtennie azért, hogy ott a megjelölt irányokból a lázadók közelségéről még idejében tudomást szerezzen. E helyett nemcsak, hogy ezen rendeletemnek semmilyen módon sem tett eleget, hanem még Losoncot is ezen előírások betartása nélkül szállta meg, amely helység biztosítása, nevezetesen az ott lévő lakosság ismert rossz szellemisége miatt megkerülhetetlen kötelessége lett volna. Különben semmiképpen nem fordulhatott volna elő, hogy a lázadók 100 lépésnyire jussanak anélkül, hogy felfedeznék őket, ahogy azt maga is elismeri. Joggal feltételezhetjük, hogy a tisztikar a Losoncra való bevonuláskor az ott lévő fogadóknak és magánházakban helyezte magát kényelembe, más különben nem lett volna lehetséges, hogy ilyen jelentős számban maguk, ahogy a poggyászaik is az ellenség kezére kerüljenek.

Másfelől számomra teljesen érthetetlen, hogy az ezredesi osztály zászlaja – egy alakulat szent jelképe – amelyet az ember csak az életével együtt veszíthet el, az ellenség zsákmányául eshetett, ha arra kellő figyelmet fordítottak. Mert a zászlókat és lobogókat még a békeidőben is – mint az köztudott – oly módon kell őrizni,³⁶ hogy azok minden szóba jöhető baleset ellen biztosítva legyenek.

Ha már a fent említett Ezredes Úr merészelt egy ilyen portyázás alkalmával, amely lényegében a Vácról³⁷ Besztercebányára való kiküldetésével kezdetét vette, magával vinni a feladatához az ezred pénztárát, illetve az ezred poggyászkocsijait, kötelessége lett volna, hogy ott, ahol az valóban biztonsággal megoldható, azokat³⁸ visszahagyni. Egy ilyen cselekedet, mint a fent említett többi is, azaz a legnagyobb kényelmesség és minden elővigyázatosság elhanyagolása, tulajdonképpen Önnek mint ezredparancsnoknak a kötelességekkel kapcsolatos, a túlzottan is egyértelmű felfogását mutatja meg.

---

³⁵ A fogalmazványba utólag beszúrva.

³⁶ A fogalmazványban itt „egy törzstiszt szállására leadva” megjegyzés szerepel, ami utólag kihúztak.

³⁷ A fogalmazványban itt „Gyöngyösről” megjegyzés szerepel, amit utólag javítottak.

³⁸ A fogalmazványban itt „a hadseregnél” kifejezés szerepel, amit utólag kihúztak.

Az Ön magatartása számomra azért is kellemetlen, mivel éppen most tábornoki előléptetésre szándékoztam felterjeszteni Őcsászári Felsőfélegének, és késztetve láttam magamat ezen javaslatot kötelességből és lelkiismeretből addig visszatartani, amíg nem tud új bizonyítékok adni arra, hogy méltó rá; ezt most el kell felejtetni, mivel a szóban forgó rajtaütésnél Ön szolgálati kötelemait nagy hátrányt okozva teljesen elmulasztotta.

Ilyen körülmények között az általam e hó 24-én 2490., illetve 2491/AO. számon kibocsátott rendeletek teljesen meghiúsulnak.³⁹

Ehhez még hozzá kell tennem azt is, hogy fel nem foghatom, mire bátorzkodott utalni az Ezredes Úr azon megjegyzésével, miszerint a teljes oszlopával az egész idő alatt a levegőben lógott, ha van fogalma arról, mi is egy portyázó különítmény parancsnokának a feladata. Ha az Ön körültekintéséből csak ennyire célszerű felállítás és őrszolgálat telik, amely ilyen védelemre képes – ami pedig Önnek nem egy új alapelv –, akkor éppen azt nem vette figyelembe, ami egy ilyen feladatnál szükséges, és ez éppen az, ami Önt kompromittálja, és mint az Ön rendfokozatát viselő törzstisztet már felelőssé is teszi.⁴⁰

KA AFA Karton 1827. HA. u. W-G. 1849-3-308. No. 852/Op. Másolata: HL 1848-49. 18/425.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Evangélikus Országos Levéltár. Archivum Generalis Ecclesiae V. 118a-c. Busbak (Busbach) Ádám: *Életem története*. 1–3. kötet. Losonc, 1897. (Busbach: *Életem története*)

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár

I. 2. General Commando. K. k. Kriegsschade Liquidirungs Kommission in Ofen. (A cs. kir. budai hadikárokat felszámoló bizottság.) 1849-1853. (HL Kriegsschade)

IV. 12. fond. Cs. kir. losonci vegyes vizsgálóbizottság 1849–1850. (HL Cs. kir. losonci vizsgálóbizottság)

VII. 203. fond. Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc iratai. (HL 1848-49.)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

H 2. Az Országos Honvédelmi Bizottmány iratai. (MNL OL H2 OHB)

P 295. A Görgey-család levéltára. b/31. fasc. Az 1848/9. évi magyar „feldunai”, utóbb VII-ik hadtest eredeti iktatókönyve. (MNL OL P 295. b/31. Iktatókönyv)

Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv. Alte Feldakten. Krieg in Ungarn 1848-49. Hauptarmee unter Windisch-Grätz. (KA AFA HA. u. W-G.)

Nyomtatott források

Fényes Elek: *Magyarország geográfiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. 1–4. kötet. Pest: Nyomtatott Kozma Vazulnál, 1851.

Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. S. a. r. Katona Tamás. 1–2. kötet Budapest: Európa Könyvkiadó, 1988.

Közlöny, 2. évf. (1849) 66. sz. (március 30.)

Steier Lajos: *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1924.

³⁹ Az utóbbi, valószínűleg az előőrsi és biztosítási szolgálat fegyelmének fokozására irányuló rendeletek hiányoznak a HL 1848–1849-es iratsorozatából.

⁴⁰ A fogalmazványon az utolsó bekezdés mellett vörös ceruzás megjegyzés: „innentől (Windisch-Grätz) saját kezűleg”.

- Szemere Bertalan: *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. Okmánytár.* S. a. r. Hermann Róbert és Pelyach István. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990.
- Villecz János: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója. Villecz Boldizsár 1848/9-i honvédszázados elbeszélése után.* Eperjes: Kósch Árpád Könyvnyomtató-Intézetéből, 1898.

Szakirodalom

- Bartha Lajos: *Losoncz.* In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye. Budapest: Országos Monografia Társaság, 1911. 660–696.
- Bona Gábor: *Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara.* www.arcanum.com (Letöltés: 2024. június 15.)
- Hermann Róbert (szerk.): *1848–1849. A forradalom és szabadságharc képes története.* 2. kiadás. Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, 2008.
- Mandel, Friedrich: *Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Guidobalt Graf von Starhemberg Nro. 13.* 1–2. kötet. Krakau: Anczyc, 1899.
- Pálmány Béla: *Losonc társadalmi fejlődése és városiasodása az újkorban.* Honismeret, 27. évf. (1999) 5. sz. 53–70.
- Pete László: *Monti ezredes és az olasz légió a magyar szabadságharcban.* Debrecen: Egyetemi Nyomda, 1999.
- Réfi Attila: *Ulmtól Isaszegig. Alfred zu Windisch-Grätz herceg élete és katonai pályafutása.* In: „Emlékeztek róla, ha újra csatára keltek!” *Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére.* Szerk.: Medgyesy Zsófia és Pásztai László. 1–2. kötet. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2023. II. 165–172.
- Roscher-Rath, J. Freiherr v.: *Erläuterungen zum Erinnerungs-Blatte des k. und k. Infanterie-Regiments Graf von Abensperg und Traun Nro. 21.* Kutteneberg: Solo, 1900.
- Wellenborn, Carl Fischer von: *Graf Civalart-Uhlanen in den Jahren 1848 und 1849.* Wien: Seidel, 1897.